

گنجینه آشنایی با روش‌ها و بینش‌های پزشکی ایرانی (۱۲)

(گزیده داروهای مجرب پزشکی ایرانی)

دارونامه طوبا

تالیف

اسماعیل ناظم

بازنویسی و ویرایش

محسن باغبانی

تهران ۱۳۹۰

سرهنامه: ناظم، اسماعیل (۱۳۴۴ش)
عنوان و نام پدیدآور: دارونامه طبویا: (گزیده داروهای مجرب پزشکی ایرانی) / تألیف
اسماعیل ناظم؛ بازنویسی و ویرایش محسن باغبانی.
وضعیت ویراست: ویراست ۲.
مشخصات نشر: تهران: المعی، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهر: ۲۲۴ص: جدول.
فرومیت: گنجینه آشنایی با روش‌ها و بینش‌های پزشکی ایرانی (۱۲)
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۵۵۳-۵۸-۲
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
موضوع: داروهای گیاهی
موضوع: مفردات پزشکی
موضوع: پزشکی سنتی
هنامه افزوده: باغبانی، محسن، ۱۳۵۴: بازنویس و ویراستار
ردمبندی کنگره: ۱۳۹۰ ۱۶۵۲ / RS۱۶۴
ردمبندی دیویی: ۶۱۵/۳۲
شماره کتابشناسی ملی: ۱۷۷۶۴۲

عنوان: دارونامه طبویا (گزیده داروهای مجرب پزشکی ایرانی)
تألیف: اسماعیل ناظم
بازنویسی و ویرایش: محسن باغبانی
ناشر: المعی • شمارگان: ۲۰۰۰ جلد
نوبت و تاریخ چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۰ • قیمت: ۷۰۰۰۰ ریال
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۵۵۳-۵۸-۲

همه حقوق محفوظ است

با یاد و خاطره

- روان شاد، پدر بزرگوارم، مرحوم حاج فضل الله ناظم؛
- استاد روان شاد، مرحوم حکیم اصغر شمسی سبزواری؛
- و استاد روان شاد، شیخ حسین محمدی، قدس سرهم.

و با پیاس از

- دوستان عزیز، جناب آقایان احمد رضا کریمی (مدیر گروه داروسازی)، عبدالعلی صالحی، حسن شبانی، و روح الله اکسیری به پاس همراهی و همکاری چندین و چند ساله شان در امر داروسازی؛
- جناب آقای داتوش آذرگین به پاس نگارش گفتار چهارم این اثر؛
- جناب آقای محسن باغبانی به پاس یاری شان در آماده سازی و تولید این اثر؛
- و دیگر دوستان و عزیزان.

فهرست، و شش گفتار کوتاه

www.ketab.ir

فهرست مندرجات

۱۵	یادداشتی بر ویراست دوم	-
۱۶	پیشگفتار ویراست نخست	-
۱۷	سخنی در آغاز	-
۱۹	گفتار نخست: قوانین ساخت و استفاده از دارو در پزشکی ایرانی	-
۳۵	گفتار دوم: شیوه‌های تعیین درجه داروهای مرکب	-
۵۱	گفتار سوم: معرفی طبیعت و مقدار شربت ۶۰۰ مفرد پر کاربرد	-
۶۷	گفتار چهارم: اندازه‌سنج‌های متداول در پزشکی ایرانی	-
۶۹	گفتار پنجم: نکات کاربردی درباره زمان مصرف دارو	-
۷۰	گفتار ششم: فهرست مهم‌ترین دارونامه‌های پزشکی ایرانی	-
۷۳	فهرست نسخه‌های موجود در متن دارونامه طبوا	-
۷۵	آبزن کودکان	۱
۷۵	اطریفیل صغیر	۲
۷۶	اطریفیل گشنیزی	۳
۷۶	اطریفیل گشنیزی قرنفل	۴
۷۷	اطریفیل مقلی	۵
۷۷	انقیه کندشی	۶
۷۸	ایارج فیکرا	۷
۷۸	پماد ب (شقاق)	۸
۷۹	پماد اکزما	۹
۷۹	پماد حکنه	۱۰
۷۹	پماد درد مفاصل	۱۱

۷۹	۱۲	پماد سرنجی (نارنجی)
۸۰	۱۳	پماد سفیداب
۸۰	۱۴	پماد سوختگی
۸۱	۱۵	پماد ضد خارش
۸۱	۱۶	پماد ضد لک خاکستری
۸۲	۱۷	پماد ضد لک سفید
۸۲	۱۸	پماد کافور
۸۳	۱۹	پماد کوهان مقلی
۸۳	۲۰	پماد گوگرد
۸۳	۲۱	پماد منترن
۸۴	۲۲	پودر اوجاع مفاصل سوداوی
۸۴	۲۳	پودر ترک اعتیاد
۸۵	۲۴	پودر تقویت اعصاب
۸۵	۲۵	پودر خروسیک
۸۵	۲۶	پودر خضاب
۸۶	۲۷	پودر دیابت
۸۷	۲۸	پودر زرین اقبال
۸۷	۲۹	پودر زکام گرم
۸۷	۳۰	پودر سرشو
۸۸	۳۱	پودر سرماخوردگی
۸۸	۳۲	پودر / شربت وسواس
۸۹	۳۳	پودر شقاق
۸۹	۳۴	پودر صداع
۸۹	۳۵	پودر قابض ساده
۹۰	۳۶	پودر قابض مرکب
۹۰	۳۷	پودر میبھی
۹۱	۳۸	پودر محلل
۹۱	۳۹	پودر مدر سنگ کلیه و مثانه
۹۲	۴۰	پودر مدر نفرسی
۹۲	۴۱	پودر مسمن ساده
۹۳	۴۲	پودر مسمن مرکب
۹۳	۴۳	پودر مفتت سنگ کلیه و مثانه
۹۴	۴۴	پودر منضج بلغم
۹۴	۴۵	پودر منضج سودا
۹۵	۴۶	پودر نافع رحم
۹۵	۴۷	پودر نافع معده

۹۶	پودر نزله سرد	۴۸
۹۶	پودر نزله گرم	۴۹
۹۶	جوارش کمونی	۵۰
۹۷	حبّ سعال	۵۱
۹۷	حبّ شفا	۵۲
۹۸	حبّ فرزانه	۵۳
۹۸	حبّ مبارک	۵۴
۹۸	حبّ نعوظ	۵۵
۹۹	حب / کپسول صرع مرکب	۵۶
۹۹	حقنه لینه	۵۷
۱۰۰	دوای بلغم	۵۸
۱۰۰	دوای ترنجبین ساده	۵۹
۱۰۱	دوای ترنجبین مرکب (از حکیم معتمدالملوک)	۶۰
۱۰۱	دوای جامع	۶۱
۱۰۲	ذرور ناصور	۶۲
۱۰۳	روغن بابونه	۶۳
۱۰۳	روغن بابونه مرکب	۶۴
۱۰۳	روغن حنظل مرکب	۶۵
۱۰۴	روغن خراطین	۶۶
۱۰۴	روغن دغلی	۶۷
۱۰۵	روغن ریزش مو	۶۸
۱۰۵	روغن سیاه دانه مرکب	۶۹
۱۰۶	روغن سیر	۷۰
۱۰۶	روغن سیر مرکب (دهن الراهب)	۷۱
۱۰۷	روغن شوید (شبت)	۷۲
۱۰۷	روغن فاس	۷۳
۱۰۷	روغن قسط	۷۴
۱۰۸	روغن کافور	۷۵
۱۰۸	روغن کراث	۷۶
۱۰۸	روغن محلّل	۷۷
۱۰۹	روغن منوم	۷۸
۱۰۹	روغن نقرس جبری	۷۹
۱۱۰	سکنجبین افیمونی نیلی	۸۰
۱۱۰	سکنجبین بزوری معتدل	۸۱
۱۱۱	سکنجبین بزوری حار	۸۲
۱۱۱	سکنجبین بزوری مفوّه	۸۳

۱۱۲	شراب رضوی	۸۴
۱۱۳	شریت اکسیر	۸۵
۱۱۴	شریت بادرنجبویه	۸۶
۱۱۵	شریت جالینوس	۸۷
۱۱۵	شریت حرمل	۸۸
۱۱۶	شریت راسن	۸۹
۱۱۶	شریت صدری	۹۰
۱۱۷	شریت فراسیون	۹۱
۱۱۷	شریت محلل	۹۲
۱۱۸	شریت وجی	۹۳
۱۱۸	شیاف ناصور	۹۴
۱۱۹	ضماد کمر	۹۵
۱۱۹	ضماد کمر مرکب	۹۶
۱۲۰	ضماد کوفتگی	۹۷
۱۲۰	کپسول بسفایج	۹۸
۱۲۰	کپسول بواسیر	۹۹
۱۲۱	کپسول بواسیر داخلی نخوتی	۱۰۰
۱۲۱	کپسول/ پودر افراط طمث	۱۰۱
۱۲۲	کپسول/ پودر فشار	۱۰۲
۱۲۲	کپسول حابس	۱۰۳
۱۲۳	کپسول/ حب جرب	۱۰۴
۱۲۳	کپسول/ حب صرع ساده	۱۰۵
۱۲۳	کپسول حبس طمث	۱۰۶
۱۲۴	کپسول رها	۱۰۷
۱۲۴	کپسول ریاح	۱۰۸
۱۲۵	کپسول زرنیاد	۱۰۹
۱۲۵	کپسول سکینج	۱۱۰
۱۲۵	کپسول شیباب	۱۱۱
۱۲۶	کپسول/ شربت مفرح	۱۱۲
۱۲۷	کپسول قرنفل	۱۱۳
۱۲۷	کپسول کبد	۱۱۴
۱۲۸	کپسول کم کوت	۱۱۵
۱۲۸	کپسول لاغری	۱۱۶
۱۲۹	کپسول لای مفسول	۱۱۷
۱۲۹	کپسول لپندو	۱۱۸
۱۳۰	کپسول م	۱۱۹

۱۳۰	کپسول مسهل دندی	۱۲۰
۱۳۰	کپسول مسهل صمغی	۱۲۱
۱۳۱	کپسول مصفی خون	۱۲۲
۱۳۱	کپسول مفاصل رازی	۱۲۳
۱۳۲	کپسول مفاصل مویزی	۱۲۴
۱۳۲	کپسول مفتت	۱۲۵
۱۳۳	کپسول مفتت ہندی	۱۲۶
۱۳۳	کپسول ملین	۱۲۷
۱۳۴	کپسول ملین دیابت	۱۲۸
۱۳۴	کپسول مرمیایی	۱۲۹
۱۳۵	کپسول ہلدی	۱۳۰
۱۳۵	کپسول وبار	۱۳۱
۱۳۶	لبوب صغیر	۱۳۲
۱۳۶	لبوب نیروزا	۱۳۳
۱۳۷	لبوب نیروزای گزنہ	۱۳۴
۱۳۷	لعوق کتان	۱۳۵
۱۳۷	مایع ضد چاقی	۱۳۶
۱۳۸	مایع ضد موخوره	۱۳۷
۱۳۸	محلول غرغره	۱۳۸
۱۳۹	محلول غرغره جحوظ	۱۳۹
۱۳۹	مرہم سیاه (از معتمدالملوک)	۱۴۰
۱۳۹	مرہم شقاق	۱۴۱
۱۴۰	معجون اشتہا آور نعنا	۱۴۲
۱۴۰	معجون اکبر	۱۴۳
۱۴۱	معجون برص	۱۴۴
۱۴۱	معجون برشعنا	۱۴۵
۱۴۲	معجون بواسیر معدی	۱۴۶
۱۴۲	معجون خبث الحديد مرکب	۱۴۷
۱۴۳	معجون سیر کبیر	۱۴۸
۱۴۳	معجون سیر صغیر	۱۴۹
۱۴۴	معجون لاجورد	۱۵۰
۱۴۴	معجون ماسک البول	۱۵۱
۱۴۵	معجون ماسک البول خسروی	۱۵۲
۱۴۵	معجون ماسک البول میرعمادی	۱۵۳
۱۴۶	معجون مبدل المزاج	۱۵۴
۱۴۶	معجون مقوی	۱۵۵

۱۴۷	معجون نجاج	۱۵۶
۱۴۷	نزله کچوله	۱۵۷
۱۴۸	جوارش آمله ساده	۱۵۸
۱۴۸	جوارش بسیاسه	۱۵۹
۱۴۸	جوارش زرغونی ساده	۱۶۰
۱۴۹	جوارش شاهی	۱۶۱
۱۴۹	جوارش عود شیرین	۱۶۲
۱۴۹	جوارش کمونی	۱۶۳
۱۵۰	جوارش مصطکی ساده	۱۶۴
۱۵۰	حب بواسیر خونی	۱۶۵
۱۵۰	حب بواسیر بادی	۱۶۶
۱۵۰	حب پیچش	۱۶۷
۱۵۱	حب جدوار	۱۶۸
۱۵۱	حب حمل	۱۶۹
۱۵۱	حب سماق	۱۷۰
۱۵۲	حب عنبر مومیایی	۱۷۱
۱۵۲	حب مروارید	۱۷۲
۱۵۲	حب نزله	۱۷۳
۱۵۳	خمیره ابریشم ساده	۱۷۴
۱۵۳	خمیره خشنخاش	۱۷۵
۱۵۳	خمیره گاوزبان ساده	۱۷۶
۱۵۴	خمیره گاوزبان عنبری	۱۷۷
۱۵۴	خمیره گاوزبان عنبری جواهر والا	۱۷۸
۱۵۵	خمیره مروارید	۱۷۹
۱۵۵	دواء المسک معتدل ساده	۱۸۰
۱۵۵	قرص ابیض	۱۸۱
۱۵۶	قرص تنکار	۱۸۲
۱۵۶	معجون دبید الورد	۱۸۳
۱۵۶	معجون سنگدان مرغ	۱۸۴
۱۵۷	معجون کندر	۱۸۵
۱۵۷	مفرح یاقوتی معتدل	۱۸۶
۱۵۹	نامنامه مفردات پزشکی ایرانی	-

یادداشتی بر ویراست دوم این اثر

ویراست اول این اثر که به همت موسسه مطالعات تاریخ پزشکی طب اسلامی و مکمل دانشگاه علوم پزشکی دانشگاه تهران انتشار یافت مایه سرافرازی و خرسندی شد. عده‌ای از عزیزان برخی اشتباهات و اغلاط آن را یادآور شدند و برخی دیگر با ابراز لطف و محبت خویش سبب دلگرمی گردیدند. از همه ایشان سپاسگزارم.

ویراست دوم این اثر با اضافه شدن بیش از ۳۰ داروی دیگر که اگر چه از منابع پزشکی ایرانی اخذ شده‌اند اما در شبه قاره مصروف آن‌ها متداول است و همچنین تغییر اساسی در صفحه‌بندی کتاب و انجام برخی اصلاحات مهم تقدیم خوانندگان گرامی می‌شود. امید است مقبول خاطر علاقمندان پزشکی ایرانی باشد. والله الحمد

تهران، تیرماه ۱۳۹۰، اسماعیل ناظم

پیش گفتار ویراست نخست

داروهای نامبردار در این نامه، تنها بخشی از داروهای مورد استفاده در کلینیک‌های طب سنتی است. نسخه همه این داروها در بیش از چهار کتاب از منابع طب سنتی به کرات وارد شده است. داروهای بومی ذکر شده نیز در زمره داروهای غیرخوردنی و فاقد هرگونه ضرر برای بدن هستند که در ابتدای نسخه آنها را معرفی کرده‌ایم. تنها تفاوت میان نسخه‌های این کتاب و نسخه‌های موجود در کتب طب سنتی، مقدار تجویز دارو و روش ارائه آنهاست که بر اساس قانون چهاردهم مذکور در گفتار نخست این کتاب با شرایط زمان و مکان و وضعیت مردم این دوره تفسیر یافته‌اند. خدا را بر توفیق نشر این اثر - بعد از پانزده سال که اوراق آن تنها در دست عده‌ای از دانش‌پژوهان این رشته بود و دست به دست می‌گشت و تکثیر می‌شد - سپاس می‌گوییم. امید هست که به‌زودی مجلدات بعدی این اثر نیز در اختیار علاقمندان و دانشجویان این رشته قرار گیرد. بمنه و کرمه!

اسماعیل ناظم
فروردین ۱۳۸۹

سخنی در آغاز

مبحث دارو و داروسازی از مهم‌ترین موضوعات در پزشکی ایرانی است که پزشکان باید از آن به خوبی آگاه باشند. این موضوع ساحت‌های مختلفی را در بر می‌گیرد و شامل زیرموضوعاتی چون شناخت، ساخت، تعیین درجه، شرایط حفظ و نگهداری، عمر ادویه، روش‌های فرآوری دارو، کاربرد دارو و... می‌شود.

گفتارهایی که از پس این پیش‌گفتار تقدیم خوانندگان گرامی می‌شود به اختصار به بیان برخی از مسائل مهم در این حوزه از دانش پزشکی می‌پردازد. گفتار نخست در پی بیان برخی قواعد و قوانین ساخت و استفاده از داروست؛ گفتار دوم به روش تعیین درجه ادویه مرکب می‌پردازد؛ گفتار سوم به معرفی طبیعت و قیاس شربت ۴۰۰ داروی مفرد پرکاربرد در داروسازی تعلق دارد؛ گفتار چهارم درباره زمان مصرف برخی داروها سخن می‌گوید؛ و گفتارهای پنجم و ششم به معرفی اندازه‌سنج‌های متداول در پزشکی ایرانی و معرفی برخی کتب مهم در امر داروسازی اختصاص دارند. در انتهای کتاب نیز، گزیده نام‌نامه ادویه مفرد بر اساس کتاب مخزن الادویه مرحوم عقیلی آمده است. در این نام‌نامه اسامی سمت راست، نام ادویه و اسامی سمت چپ مدخلی است که می‌توان در کتاب مخزن‌الادویه درباره آن مفرد اطلاعات لازم را به دست آورد. حضور این نام‌نامه در انتهای کتاب از آن رو ضروری می‌نمود که مفردات نام‌های مختلفی دارند و یافتن معادل‌های مشهور آن‌ها در کتب طب سنتی مشکل است. برای مثال، گیاهی چون اذخر با دو نام دیگر گربه دشتی و گزنه دشتی نیز شناخته می‌شود و اگر کسی از این مترادف آگاه نباشد در شناخت آن به زحمت می‌افتد.

توضیح دیگری نیز لازم است در این سطور پایانی بیاید: نخست این‌که در متن مستندات که از کتب طبای گذشته نقل شده تصرفاتی انجام گرفته است تا متن گفتارها

انسجام بهتری بیابد و فهم مطالب هرچه آسان‌تر باشد. برای درک کمیت و کیفیت این تغییرات می‌توان به مقدمه قرابادین کبیر که منبع اصلی گفتار نخست است مراجعه کرد. دوم این‌که چون بسیاری از کتب مورد استناد هنوز به چاپ نرسیده‌اند و نسخه‌های آن‌ها هنوز خطی یا سنگی هستند از دادن نشانی دقیق پرهیز شده است. سوم این‌که در متن دارونامه، اوزان همه مفردات به واژه «واحد» بدل شده‌اند تا خوانندگان نیازمند تبدیل اوزان قدیمی به گرم نباشند. بر حسب نیاز، این «واحد» می‌تواند هر یک از مقیاس‌های گرم، کیلو، مثقال، دانگ، و... باشد. البته، در ذکر داروهای هندی که به انتهای این کتاب اضافه شده‌اند، واحد گرم به کار گرفته شده است. و آخر این‌که واژه «مکده» که در اوزان برخی داروها دیده می‌شود مخفف عبارت «من کل واحد» است که در کتاب‌های قرابادین به همین نحو به کار رفته است.

امید است این مجموعه مقبول نظر علاقمندان پزشکی ایرانی باشد.

ولله الحمد

www.ketab.ir